

MEMÒRIA ORAL DEL SURO

FÀBREGAS I COMADRAN X.

Suro cremat pelat (Alt Empordà, 2018)

La **Memòria Oral del Suro** pretén recollir vivències i coneixements, a partir de l'experiència vital dels professionals del sector del suro de Catalunya. Es basa en fonts orals i s'estructura en quatre àmbits, que pretenen abastar tota la **Cultura del suro**: les formes de vida, l'aprofitament tradicional i els usos i costums; les suredes i la seva gestió; la lleva del suro; el suro i els altres productes de la sureda; les problemàtiques actuals; i el futur del suro.

Amb aquest motiu, s'han triat els quatre puntals econòmics de la producció de suro: les figures del propietari (I), els peladors (II, la colla de bosquerols), el rematant o comprador de suro (III) i el taper/industrial (IV). S'ha afegit finalment, el punt de vista de l'administració forestal (V). Els informants escollits són persones d'avançada edat, amb una llarga experiència professional, que aportaran una mirada específica des del seu propi àmbit vital. Alhora, les seves valoracions donaran en conjunt també, una visió transversal de tot el sector.

A la memòria es transcriuen les cinc entrevistes fetes als informants. Per poder enllaçar les seves explicacions, s'ha afegit un mínim de text que les relliga. Les entrevistes semi-dirigides i enregistrades es plantegen com una conversa, que ressegueix com a fil conductor, un qüestionari escrit exhaustiu. La conversa avança també, comparant la gestió forestal feta a la pròpia finca de l'entrevistador, amb la que fan els informants. Cal precisar que el relat escrit de l'entrevista no segueix l'ordre de la conversa i que les entrevistes es varen realitzar cronològicament per aquest ordre: 1. Comprador, 2. Propietari, 3. Pelador, 4. Taper/industrial i 5. Administració forestal, que no és el de la seva publicació (III, I, II, IV i V). En negreta s'indica la **terminologia surera** i les **dades tècniques** bàsiques. Finalment (VI) es presenten les conclusions i, com a annex, una **bibliografia** surera actualitzada i una de clàssica.

Les cinc entrevistes realitzades i les conclusions finals amb les dues bibliografies han estat publicades a la revista CATALUNYA FORESTAL del CONSORCI FORESTAL DE CATALUNYA, de Santa Coloma de Farners, als números 137, 138, 139, 140, 141 i 142, durant els anys 2019 i 2020. Per motius editorials d'espai, algunes entrevistes han estat escurçades a un màxim de tres pàgines. Ara es presenten totes en aquest format digital del ddd.uab.cat amb el seu contingut íntegre i amb les seves corresponents fotos afegides, a part, en el mateix registre digital.

L'objectiu del treball es furgar en els seus records, per mostrar aspectes i opinions que puguin enriquir el coneixement històric, antropològic, forestal i tecnològic sobre el suro. El seus comentaris documentaran un patrimoni etnogràfic i aportaran, una perspectiva diacrònica de l'evolució del món del suro, el passat, el present i el futur.

Agraïments:

Als cinc informants i als seus "referents": en Pep Espadalé, director del Museu del Suro de Palafrugell, en Jaume Fugarolas, company de recerques rurals i en Josep Maria Tusell, enginyer de forests del Consorci Forestal de Catalunya, de Santa Coloma de Farners. I a en Vicenç Allué, cap de la Biblioteca de la Facultat de Veterinària de la UAB, per la bibliografia surera clàssica.

I. JOAN BOIX IGLESIAS

ANTECEDENTS

Data: matí del 19 de juliol de 2018.

Lloc: domicili particular de l'informant, a Girona.

Informants: Joan Boix Iglesias (pare) i Jordi Boix Llinàs (fill).

Professió: silvicultors (propietaris).

Edat: JBI, 81 anys.

Durada de l'enregistrament: 2h.17'.

L'ENTREVISTA

Mentre esperem que arribi el seu fill, parlem de l'afectació sanitària actual del pi marítim (plaga de *Matsococcus*) i del castanyer (plaga del xancre), doncs els marítims i castanyers petits es moren. Quan en Jordi s'incorpora, introduïm el tema de les plagues animals, el senglar i especialment el cabirol, que suposen un greu problema per les repoblacions forestals d'*Insignis*, als boscos d'aquestes comarques. Pel que fa als boscos nets, destaquen la importància de les subvencions dels anys 2000, en les estassades realitzades en tots els boscos i del greuge comparatiu que suposa que finques fora de PEIN o de parc, ara no poden assolir la puntuació mínima per rebre-les.

En Joan Boix Iglesias és fill de Can Boix, de Sant Miquel de Cladells, molt a prop de l'Eix Transversal, al municipi de Santa Coloma de Farners. És amo també d'una altra finca amb suro a Sant Hilari Sacalm. Actualment el seu fill Jordi porta el dia a dia de les finques forestals i de pomeres. En Boix pare fa esment de l'antic poblament de la vall i recorda els 40 nens de les 15 masies que assistien a l'escola, abans que l'enderroquessin per construir infraestructures viàries. I també dels 4 porcs que mataven a casa cada any. Afegeix que ha canviat molt la pela...

De la **pela del suro**, els seus primers records s'adrecen als **peladors**, una quinzena d'homes de les cases petites veïnes de la vall, que dormien a casa seu, doncs podien venir de lluny i que aprofitaven per fer uns bons jornals a bosc, pelant suros. La feina començava a pic de dia fins el vespre. Per dinar, cadascun portava algun tall de pernil, cansalada, un os d'espina i patates, que afegien a l'olla, que el **xerric** vigilava en un foc sempre encès (un nano fill d'algun pelador, que també ajudava portant aigua als peladors). No hi havia **burricaire**, els mateixos peladors deixaven el suro a peu de carretera. Molts treballadors remenaven una mateixa panna, des de que era pelada fins abans de vendre-la. No miraven la influència de la lluna, en la pela. En Boix tampoc no estableix cap relació entre la producció d'aglans i la de suro. No té coneixement dels aglans dolços de surera. Afirmar que el silvopastoralisme pot netejar els boscos, però ha de ser controlat. Van prohibir l'accés d'un ramat que venia a pasturar la finca, perquè el pastor no guardava bé i el bestiar es menjava els arbres.

Als seus 37-38 anys, va acompanyar la colla de peladors 3-4 **jornals**, pelant tot el dia com ells. Considera que és una feina de bosc molt dura, per la calor i pels mosquits, però que t'acostumes al cansament i a anar brut i suat. A més a

més, recorda que aquell any el suro va marxar molt bé. Després d'una campanya amb bons preus, havien fet algun dinar de final de pela, "de categoria".

Abans es feien pipes a Can Boix. El bosc estava net, doncs amb els magalls s'arrencaven les soques de bruc. Era una feina que els bosquerols feien a estones perdudes. Hi havien 3 pipaires a Santa Coloma de Farners i un altre a Anglès, que les preparaven. Ara no en queda cap. Comenta que també hi ha tradició de fer pipes a Granada... Hi havien també 4-5 **tapers** a la capital de la comarca de la Selva. Recorda Can Mundet a Caulès (Vidreres), una finca amb molt de suro, que ara està mig venuda, amb una casa gran molt gran i maca.

Del bosc, abans d'una bona perxada se'n treien més diners que del suro. Del castanyer se'n feia de tot i produïa molts kg/ha. Ara totes les perxades són plantades d'*Insignis* o de *Douglas*. Han plantat *Insignis* a la vora de les carreteres. Els suros es fan molt bé amb els castanyers, però de cap manera amb els pins. El pitjor pi és el pinyoner, que han mirat d'eliminar per afavorir el suro.

Pel que fa a la gestió de la sureda, aquesta any estant tallant **surovells** i **escaldats**, per afavorir els suros petits. A banda d'una correcta producció de llavor d'aglà, per una bona **regeneració** cal obrir la sureda perquè entri llum al sòl, que afavoreix la naixença i la creixença dels suros petits i que no quedin ofegats per l'ombra. Havien fet una plantada en un camp sota l'Eix, de terres sobreposades, amb l'objectiu de destinar-los a planta ornamental, però quan toqui, ara es pelaran.

Insisteix en què cal esperar a **espelagrinar**. Diu que s'han fet malbé moltes finques, perquè en anys que el pelagrí valia quartos, es van pelar suros petits, que mai més no han fet res. Aquest any, pels preus, potser que també pelin més del compte, tot i que s'ha d'aprofitar per pelar, si el preu és bo.

Ara fa uns 30 dies que pelen a Can Boix. Aquesta última pluja, de mitjans de juliol, ha anat molt bé, per evitar que el suro es **tanqués** i poder seguir pelant. Si el suro **es deixa anar**, pelar és fàcil, però sinó... s'ha de deixar estar l'arbre per no fer-lo malbé.

A Can Boix es pela a **13-14 anys** i fins a **3-3,5 m** d'alçada, en alguns arbres. Abans es feien els **colls** (la part de dalt del suro, a l'arbre), cada **7 anys** i la part de baix els altres **7**, però es va deixar de fer, encara que seria rentable si el suro és bo.

Ara, els **peladors** ja no són gent de la vall. Acostumen a ser colles de marroquins que, com alguns guarden el Ramadà i no mengen, comencen a trenc de dia i pelen només pel matí de 6-14h. En Boix fill creu que aquest horari va mes bé, doncs a la tarda el suro no marxa tant i es fan 6,5-7 hores de feina efectiva.

La **colla de peladors** es pot pagar, **a preu fet (tant per kg)**, comptant aleshores que un bon pelador pot fer un bon jornal o **a jornal**. Si són tots bons

professionals, els interessa anar a preu fet. Ells mateixos es controlen, perquè ningú es despisti...

Abans **es ratllava**: primer de dalt a baix, i després es seguia de baix a dalt. Ara no. Era una feina molt cansada. L'operari que ratllava, pel moviment que feia, patia molt dels canells. Es va dir que el ratllat, pels talls fets, afavoria la presència de **corc**. També es pelaven les **culasses**, que anaven per a **tritració**.

Una de les tasques principals postpelada, de la lleva del suro, per previndre **l'escaldat**, és **ruixar** tot seguit de pelar o a l'hora, o almenys cada dia. Si l'amo controla la feina de la pela, ha de vigilar molt bé que ruixin correctament amb el **producte fitosanitari antifongs**.

És important fer la **pila** amb les **pannes** cap avall, per evitar majors **pèrdues de pes**. Tots els peladors ajuden a carregar a mà el camió, que fa cada setmana, 2 viatges d'uns **5.000 kg**. A la setmana, s'ha de fer net de les piles de suro a bosc, doncs les pèrdues de pes poden arribar al **20% en 3 dies**. La productivitat del pelador és d'uns **700-800 kg/home i dia**, si són bons professionals i van a preu fet.

La **productivitat** depèn de la xarxa de carreteres, de lo net estigui el bosc i de l'edat i densitat de plantes, que defineix el pes, el gruix i la qualitat del suro. Considera que una mitjana de **3 Tm/ha** en una finca és un bon **rendiment**. La seva producció és d'unes 50-100 Tm/any. La seva classificació dóna un **78% de rebuig** i un **22 % de suro bo**.

Abans es feia **rusquer**, que depenia del preu anyal. En **campanyes** que es pagava poc el suro, el suro s'apilava i s'emmagatzemava, per mirar de buscar un millor preu de venda del suro els anys següents. Aleshores, venia un **taper** i triava del rusquer, el **suro bo** i el **dolent**. Recorda fa temps, haver fet societat amb un taper.

Anys enrere, comprava el suro, l'empresa **Corcho del País**, d'en **Josep Pla**, a Santa Coloma de Farners. El seu fill, en **Francesc** havia vingut a mirar suros i fer alguna **tatxa** a casa seu, però ja se'n fiava. Ara el porten a **Quality Suber SL**, al mateix pati de Santa Coloma de Farners. Remarquen la bona feina feta per aquesta **agrupació de productors de suro català** i pel seu dinamitzador i president, en **Rosendo Castelló**, en l'actual món del suro.

Pel que fa als **defectes** del suro, abans del **corc** no se'n parlava. N'hi havia, però molt poc. Actualment col·laboren amb el biòleg **J. M. Riba**, en el trampeig del corc a les seves finques. Creuen que, com en el cas dels camps de pomeres, els sistemes de control poblacional dels insectes per confusió sexual, mitjançant l'ús de **feromones**, són el futur a assolir més desitjable. Altres defectes eren les **formigues**, els **rebaixins**, el **suro flac**, el **suro verd**, la presència de **molssa**, el **suro cremat**... D'una peça seva a Farners, cremada el 1994, es va pelar i se'n van treure unes 10 Tm. La pela del suro cremat és una despesa molt important, però s'ha de fer... per poder tornar a pelar.

Del futur, no saben dir si el preu s'aguantarà. Han pelat un 9-10 anys seguits, i ara no ho faran en 3-4 anys. La gestió de les finques ha de ser flexible i s'ha de portar reorientant les espècies, perquè el bosc quedi plantat, però sigui alhora viable i el més rendible possible.

II. FLORENCIO PLA ROCA

ANTECEDENTS

Data: matí del 2 d'agost de 2018.

Lloc: domicili particular de l'informant, a Gaserans (Sant Feliu de Buixalleu) i després demostració de la pela a bosc, també a Gaserans.

Informant: Florencio Pla Roca.

Professió: pelador, bosquerol i pagès.

Edat: 80 anys.

Durada de l'enregistrament: 1h.32' al domicili i 58' a bosc.

L'ENTREVISTA

Acompanyat per en Jaume Fugarolas, veí i amic d'infantesa d'en Florencio a Gaserans, ens dirigim a casa seu, a Can Sidro Pla. En Jaume, company meu de recerques de vida rural, m'imprimirà una biografia d'en Florencio, que m'ajudarà a situar el personatge. En *Flori* pel jovent de Gaserans, és l'ànima dels Amics de Gaserans, que organitzen la Festa Major de Gaserans, amb sopar i ball. No s'estan de res, doncs aquest any ballaran amb la Orquestra Internacional Maravella. Em fa notar després en Jaume, que en Florencio és un gran ballador. Ha participat també activament en el Salpàs.

En Florencio acaba d'esmorzar i dona les sobres als tres gatets que les esperen, sota el balcó. Ens rep als baixos de la casa nova, que fa de garatge i magatzem d'eines i on maten també el porc. Aquest any només en mataran un. Pugem al primer pis i, al saló, encetem la conversa.

Ha viscut sempre a Gaserans: 17 anys a Can Miquel, 18 a Can Ramió i 40 i pico a Can Sidro Pla, al costat de Can Pla, on ha fet de pagès, doncs tenien 14-15 vaques de llet, el toro, porcs, 2 cavalls i un matxo per anar a bosc, per arrossegar. L'ofici li ve del seu pare, que era també pagès i **bosquerol**. Ell era també cap de **colla de bosquerols** i **picador (tallador) d'arbres** amb destrat grossa primer i després amb xerrac i **pelador de suros**. Aleshores, la colla anava a treballar amb un Citroën 2 CV furgoneta i més tard, en el clàssic Land Rover de pagès...

Havia anat també a arrencar **soques de bruc**, però eren per cremar, no per fer pipes. Els seus fills també anaven a pelar amb ell i un era molt bo, però varen anar a treballar a la fàbrica. Havia fet feines per negociants, a mitges i al tracte del 60% i 40% per ell. Havia treballat molt per en Cusachs pare, tallant polles i pins i pelant suros. Pelant suros, amb en Cusachs, eren 4-5 de colla, però havien arribat a ser 9 de colla. Havia corregut tot el país, fins el pla de la Selva i pelat molt per Vallgorguina, Gualba, Riells i per Sant Feliu. Com a tallador era molt fi i havia tallat sempre el més difícil, línies elèctriques i urbanitzacions i mai no li havia passat res. Diu que ara no queda ningú de l'ofici de la seva edat, que són tots morts...

Cap als anys 1970-1980, a Vallgorguina, com el suro valia diners, s'havien arribat a pelar fins i tot les **besses** dels suros, provocant la mort de l'arbre. Havien arribat a estar 2 peladors pelant un suro fins l'hora d'esmorzar! A

Riells, eren tan grossos que **feien cancaneta**, pujant per darrera un a sobre l'altre, fins a 3 peladors. Feien servir també una **burja d'arboç**, de **bruc** o de **moixera**, el fruit de la qual es mengen els tudons. La moixera és un arbre que s'ha de deixar créixer, per rar i per poder anar a caçar tudons.

El **pelagrí s'ha de pujar** a la mida de la cintura d'un home. El **matxot**, fins el pit. I el **suro** fins a sobre el cap, uns **2 m**, segons els arbres. Si es pelaven pelagrins joves, de mida massa petita, els suros **quedaven acollonits** i no creixien més i la **rusca** tampoc valia res... Ara es mira la mida de pelar (el diàmetre), però abans no tant. Havia **ratllat a destral**, abans de pelar i també tot just acabat de pelar. Després, s'havia fet als **4 anys de pelar**, però es va deixar de fer, perquè era una despesa passar-hi amb la **ganiveta** i de vegades ratllaves per aquí i marxava en pelar per enllà. El suro és capriciós, de vegades **s'enganxa i no marxa**, si fa una tronada, i de vegades tampoc, i no saps perquè...

Abans hi havia també boscos nets i bruts, però es cuidava més. Les suredes per aquí baix eren barrejades d'alzina i de roure, no eren masses pures, encara que n'hi havia alguna més amunt, cap a Sant Feliu, on tot eren únicament suros de bona mida.

Abans el suro bo era el del baix. Considera que el suro més bo era el de dalt de Sant Feliu, doncs la **penca** era sense **corc** i més **atapeïda**. Un suro gros pot fer suro bo, si està en bon lloc. Amb el color no s'hi fixava, però el **suro blanc** no era bo. El **matxot** és **més fosc**. De vegades en pelar sortia del tronc com una aigua del suro i esquitxava...

Abans es mirava que no hi haguessin pins a les suredes. Abans però, només hi havia pi pinyer. Després van venir els pins marítims i ara fa poc, els *Insignis*.

Per pelar, el suro ha de tenir **12-14 anys**, sinó és massa gruixut, cosa que es mirava abans i ara també. Les **penques de suro** havien de ser **gruixudes de 2 dits**. Es passava a tallar per llenya, els suros **escaldats**. Eren els que havien patit una ruixada en ser pelats i quedaven aleshores malament, escaldats. Però ell no es fixava gaire en la qualitat del suro.

La temporada en aquesta zona començava per **Sant Lluís, el 21 de juny**. Per Sant Joan i Sant Pere, era el pic. Pelaven fins que ja no marxava el suro, per l'agost. Encara que un any a Ca l'Oller, van tallar uns suros per llenya a l'octubre i els van espelagrinar i van marxar com si fos el juny. Aquest any el suro marxa bé i encara va veure l'altre dia a Mallorquines, davant de l'hostal, un camió carregat de suro.

L'horari feiner era de **8-18h**. A les 10h. Esmorzaven, a les 13h. dinaven i a les 18h. plegaven. Portaven a bosc el **càntir d'aigua**, una **botellola** de 3-4 l. o una **botella** de litre (bota de cuir) de vi. Feien foc amb llenya verda, que no fes flama grossa i a l'olla hi afegia cadascú algun tall de carn i pasta, per dinar **escudella**. Com tradicionalment es fa, **cada hora feien el beure i esmolaven** les destrals. Però van ser dels primers a veure que a la tarda, el suro no marxava pas tant bé i van canviar a l'horari de matí, de **6-14h**. Aleshores a les

8h. esmorzaven i a les 11h. menjaven una mica. Abans es feia foc a bosc, ara no.

A la colla, uns eren **peladors** i els altres **desemboscadors**, de pelagrí o de suro fins la carretera, encara que tots aprofitaven cada viatge, per carregar alguna penca, cap a la carretera. Eren dos categories professionals diferents, pel que fa a la feina i el sou. Recorda que potser guanyava més diners pelant suro, que tallant arbres. Els desemboscadors havien de passar **3-4 anys** fent aquesta feina com a aprenents, per passar després a ser peladors. Algun desemboscador, de vegades es mig perdia i acabava a baix en un sot. En Jaume havia anat a desemboscar també.

Ell lleva el suro amb **destral de pelar catalana**, amb **mànec d'alzina**, que diu que no l'ha hagut de tocar mai... Feia servir la destral amb una mà. Abans comprava destrals en qualsevol poble: Vallgorguina, Arbúcies, per tot arreu...

Recalca que abans, era molt important **segar recte** en fer la **corona** i no tocar **l'escorpit**; no com ara que els peladors forasters no ho miren i no **coronen recte**, doncs ho fan **en esbiaix**. Que això ho repassaven molt, *però que ara no es mira tant... abans els haguessin cardat fóra!*

En Florencio treballava sempre **a jornal**. Diu que deixar una sureda per pelar **a preu fet o a tant per kg**, és molt arriscat, doncs la gent fa quilos i no mira per l'arbre. I si no marxava, el feien marxar i sinó anaven a pelar a una altra finca. No sap els **kg/dia** que feia, però depenia molt de **si marxava el suro** o no...

Abans no es ruixava. Quan va sortir el corc, es va començar a ruixar amb el **producte fitosanitari**, abans que ell es jubilés. Considera que hi ha relació entre la sequedat i el corc, doncs ara n'hi ha més de corc.

Entre tota la colla carregaven el camió, ell i un altre a dalt, perquè s'han de saber posar les **penques**, per omplir força el camió. El suro **perd en 15 dies el 20% del pes**. Feien **rusquer** i venien de València a triar-lo, per comprar-lo.

Recorda més el fred de l'hivern a peus i mans, de tallar polles i el remenar el xerrac, que la calor en pelar a l'estiu. El que sí que recorda són els **rebaixins**, que eren molt empenyadors! I destaca el perill laboral que comporta el maneig de la destral, sobre tot pels aprenents. No té coneixement de les aglans dolces.

En baixar al garatge, busca la **destral** i la **pedra d'esmolar** i l'esmola (de forma circular), tasca principalíssima del bosquerol amb eina de tall. Les dues destrals seves tenen els mànecs curts, per haver-les fet servir molt. Ens ensenya també la seva col·lecció d'eines antigues de pagès, que té penjades al paller, la màquina de ventar i el tractor vell EBRO amb els seus complements. A la cort, ara buida de vaques i de porcs, hi han quatre pollastres...

Pugem al seu 4x4 i camí amunt, passem per davant de Can Miquel, la masia on va néixer i on eren veïns amb en Fugarolas. Dalt una masia abandonada per la mort dels amos, en un prat acordonat per un fil elèctric, abans hi pasturaven vaques. En Jaume ens explica, que per aquests plans de per sobre

aquesta casa, va estar acampada la Carlinada, durant la III guerra carlina. Hi havia una alzina reclamadora on s'aplegaven. Ho varen saquejar tot!

Aquest territori, a mitja alçada i a solell, entre Breda i Hostalric és un país de situació privilegiada! Per la serra de Sequer, arribem a una antiga roureda amb suros. Es varen tallar els roures i ara és una sureda molt ben estassada, a la vora del camí, d'un propietari de Breda. Hi han també **arboços**, que diu en Florencio que acompanyen molt bé els suros. En Fugarolas comenta que havia sentit a dir, que hi havia propietaris que fins i tot llauraven les suredes... Els suros són tots pelagrins, molts de petits i algun replantat, d'uns 5 anys i algun matxot gros. Allà mateix en Florencio escull un pelagrí gruixut i ens fa una demostració de la pela del suro. Fa servir la destal de forma suau, amb *carinyo*, quan toca l'arbre i comprova que encara se'n recorda, de pelar... El pelagrí es pot fer **a tall de rusc (fer un rusc, pelat sencer)** o en **2 penques**, que seran pel **pessebre**. El suro marxa bé. El fa en dues penques. L'escorpit és **humit**, sinó no marxaria el suro... El gruix del pelagrí no és excessiu i el color del ventre i de l'escorpit bo. Com es feia tradicionalment, pela les **culasses** fins avall de tot, sota terra. Això és una pràctica que ara es troba en revisió per motius d'higiene, doncs afavoreix, en les diferents fases posteriors del procés de producció del suro, la contaminació creuada de les culasses (que porten molta terra), amb la part superior i taponable de les penques, sobre tot per fongs i l'aparició de defectes en el suro com a matèria primera per a **taps** i en els mateixos **taps naturals** elaborats.

Parlen del coneixement antic dels pagesos en el maneig dels **incendis**, amb l'ús de **contrafocs** pels mateixos veïns. Del control factible, quan el foc comença, però del fet que esdevé imparable quan s'enfila pels arbres, fa flama d'alçada i avança ràpidament, com en el cas de l'incendi de Gualba.

Més avall ens mostra un arbre gros, que ell en diu una **alzina surera** (Llensa, 1946; Ceballos et al., 1971; Montserrat, 1989; Salvà, 2000; Boada, 2002; Bisbe et al., 2007; Piqueras et al., 2008; Guitart et al., 2009). Els bosquerols diferencien el **suro** (*Quercus suber*), l'**alzina** (*Quercus ilex*) i l'**híbrid de l'alzina i el suro** (*Quercus ilex x Quercus suber*), l'anomenat **surolí, surí o alzina surerí** (*Quercus x morisii, Quercus morisii, Quercus morisi* Borz). Aquest surolí fa unes aglans grosses. És un arbre rar, que es troba en boscos mixtes d'alzines i suros. És de fulla semblant a l'alzina, amb un tronc sense pelagrí, ni suro, també semblant a l'alzina, però de color més clar (grisós) i amb clivelles fines verticals a l'escorça, que no es troba tan quartejat com el de l'alzina i que no es pela. És un arbre que no s'ha de tallar! Diu però que una vegada en va pelar un...

Els botànics diferencien altitudinalment, **l'alzinar amb marfull i l'alzinar muntanyenc**. Els bosquerols i propietaris forestals assenyalen quatre tipus d'alzines: l'**alzina surera** abans citada; una amb la fulla més aviat gran amb punxes o dentada; una altra similar, però amb les fulles més petites i la millor, la de "fulla d'olivera", amb la fulla fina, no dentada i algo cargolada. Aquestes tres últimes són de bon creixement i la darrera, la millor, amb més tendència apical (Otero et al., 2012). Als solells, el suro es barreja amb l'alzina i la substitueix progressivament, en sòls més magres, formant **suredes**.

Encara més rar és el **suro-alzina** (*Quercus ilex* ssp. *ilex* + *Quercus suber* (*chimaera*)). Són dos arbres d'espècies diferents, alzina i suro, soldats en un únic peu. En trobem un al Mas Obert, de Sant Gregori (Boada Juncà et al., 2011).

A Catalunya hi han diverses localitzacions de **surolins**:

- Cal Músic (Massanes). Arbre monumental segons catàleg de la Generalitat de Catalunya, codi: MA-34.101.01 (1995).
- Església de Sant Llorenç de Vilardell (Montnegre, Sant Celoni). Arbre singular.
- Ca'l Rei Vinyes (Celrà).
- Can Caselles, al camí de Girona als Àngels.
- Can Jan Isidre (Celrà).
- Can Llambí, a Panedes (Llagostera).
- Can Ribot (Calonge-Fitor) i a la vora, a la riera de Bell-lloc (diversos exemplars).
- Capella de Sant Cristòfor del Bosc (Llambilles).
- Castell de Palol d'Onyar (Quart).
- Castell (Palamós).
- Al camí del nucli de Sant Pol al paratge del pou de glaç de la font d'en Salamó (la Bisbal).
- Molí d'en Frigola (Cruïlles).
- Pla de Banyeres, a la vora del Daró i al costat del camí de Can Pericai.
- Mas Hostal de l'Arrupit (Riudarenes).
- ...

En tornar amb el 4x4 fem un altre camí, més cap a l'oest. Parlen també de **l'alzina de les Absoltes** i que anaven a abeurar les vaques al sot, ara un camp molt llarg, plantat d'*Insignis*. Expliquen que d'aquí cap a Breda és un paratge molt solitari, on en Fugarolas de nen passava molta por, doncs "*aquí hi havia passat de tot...hasta morts!*"

Pel que fa al futur del suro, en Florencio afirma que si no hi han subvencions, la gent no se'n cuida del bosc i ho té brut. I que ara, els costos de fer fusta es mengen els guanys, que el paper paga el fer/repassar la carretera i que amb preus finals d'arbres bons, gruixuts i drets, a 9 E/Tm, no hi ha marge... Amb les polles passa el mateix i amb els plàtans també, que n'hi han que fan una tona i mitja...

III. JOAQUIM JOVANET CALVET

ANTECEDENTS

Data: matí del 4 de juliol de 2018.

Lloc: domicili particular de l'informant JJC, a Vidreres.

Informants: Joaquim Jovanet Calvet (pare) i Joan Jovanet (fill).

Professió: compradors de suro.

Edat: JJC, 91 anys.

Durada de l'enregistrament: 2h.33'.

L'ENTREVISTA

En un any optimista, de pujada general dels preus de tota classe de suro, en Joaquim Jovanet em rep al porxo de casa seu. Després de saludar-lo, m'ensenya d'entrada dos llibres clàssics sobre el suro,

ALVARADO COSTA J. 2009. El negoci del suro a la comarca de la Selva. Del segle XVIII a mitjan segle XX. Centre d'Estudis Selvatans. Santa Coloma de Farners.

JUANOLA I BOERA A. 2001. Història i històries de la indústria del suro. Rourich. Barcelona.

i la revista **Gavarres núm. 24 (2013)**, on li varen fer un entrevista. També em mostra, emmarcades dues fotos aèries dels patis, unes altres de la fàbrica i una pàgina de la revista d'un dominical, on està escrita una ressenya professional seva. Poc després, surt la seva dona i arriba el seu fill Joan, que l'ajudava en els darrers anys i que s'afegeix a la conversa, que rau bàsicament sobre el **suro català** o **del país**. Vam guardar un record pels grans propietaris de **finques sureres**, traspassats fa poc, en Massaneda i en Clopès.

Els Jovanet de Vidreres eren una nissaga familiar (quatre generacions: besavi, avi, pare i fill), dedicada al suro, que varen anar plegant **campes (paties)** amb 1.000 Tm de rusquer cadascun) i **fàbrica** cap al 2008 i definitivament el 2010, pel problema del **corc** i els baixos preus del suro. Feien normalment **fardos** i havien arribat a fer també **bodega** (venda directa de **taps** als **cellers**).

El suro català, anomenat també del país, es molt preuat per la seva alta **densitat**, que el fa molt **fort** per estar molts anys a l'ampolla. És el millor per fer taps per a **vins de llarga durada**. La qualitat del suro és un difícil compromís entre **creixement lent-alta densitat-gruix adequat-inexistència de defectes**. Aquesta major qualitat permetrà destinar-lo a fer **taps naturals** per a **vins de guarda**. Cal destacar que els defectes del suro poden ser causats, tant per condicions ambientals molt favorables (una massa bona **qualitat d'estació**, alta pluviometria i humitat,...), com per excessivament dolentes... Com en el vi, un bon creixement (de la panna en aquest cas), no vol dir una bona qualitat, del suro.

La diferència amb el suro del sud de la península Ibèrica, es que aquest **creix més**, per això es pela a **9 anys i més enlaire**, però és **menor qualitat**, per ser

menys dens. Allà en depenen molt socio-econòmicament dels jornals de la pela de cada any. A més a més, el suro surt bé i els preus són més bons i constants que a Catalunya. Això fa que cada any es peli tot el que es pot llevar. Els suros es troben en l'ecosistema anomenat **dehesa** o **montado**, amb una terra més bona per prosperar. Un problema greu és l'escassa **regeneració** de les deveses, degut principalment a la sobrepastura i a la **seca**, que envelleix la sureda. La solució adoptada es tancar parcialment amb malla ramadera i/o cinegètica, zones de la finca durant períodes llargs d'anys, perquè puguin créixer i desenvolupar-se arbres nous. Al sud però, no tenien afectació pel **corc** (la **culebra/culebrilla**), ara sí.

Després de la plaga de la fil·loxera, es varen plantar en antigues vinyes, suros. Encara es veuen a bosc en moltes finques, els marges perduts de pedra seca, que et poden fer caure de dalt a baix si és brut! Així doncs, temps enrere, el principal valor de les finques forestals bones era, més que la fusta, el suro. Els anys que no valia el suro, es tallaven els **suros per a llenya** i els **bosquerols** es passaven tot l'hivern pelant els socs de suro de **pelagrí** o de suro, que es venia.

Com a totes les feines de bosc, la **estacionalitat** és molt marcada, però en aquest producte va a l'inrevés; no es fa a l'hivern, es fa a l'estiu, amb sol i calor. L'època tradicional d'inici de la lleva del suro era per Sant Joan a Marina o més tard, cap el Montseny i les Guillerries (anava pujant l'alçada de la finca a pelar, durant l'estiu). Així, es podia pelar a l'agost i també al setembre, tot i que a primers d'agost, el suro ja **no seguia** a molts llocs i es notava una davallada de les entrades de suro procedents de Marina. Ara, al maig, segons el temps que ha fet (aquest any per les pluges freqüents i per la manca de calor d'aquesta primavera, s'ha començat tard), es prova i si **segueix bé**, es continua pelant. La normativa ho indicava oficialment, però s'ha hagut d'adaptar a aquest fet. En finques grans, les **colles de bosquerols** seguien la roda del calendari anual de feines de bosc i quan era temps de pelar, feien de **peladors** i pelaven.

Pel que fa a la **lleva del suro**, la primera **pela** es pot fer als **40 anys de vida de l'arbre**, si ja es prou gros (legalment ha de fer **65 cm de perímetre -25 de diàmetre- a 130 cm d'alçada**). El **pelagrí** s'ha de **pelar baix** i no s'han de pelar arbres prims que no fan la mida, doncs sinó mai més faran res. Sempre és millor esperar algun any més, que creixi més el pelagrí. Després de pelar el pelagrí, passats **14 anys** vindrà el **matxot** i després **cada 14 anys**, segons el **torn**, el **suro de reproducció**, que és el realment **taponable**. L'edat productiva òptima són les **suredes de 80-100 anys**. El suro bo és el procedent **d'arbres nascuts d'aglà, no de rebroll**. Si un soc de surera no és únic, té 2-3-4 tanys, el suro no serà prou gruixut. Com a criteri, **quan més gros és l'arbre, més kg i més bon suro produeix i més fàcil és de pelar**, fins que la producció minva en **suros vells**, que poden arribar a morir en ser pelats. Aleshores cal **regenerar la sureda** i tallar-los per **llenya (suro pelut)**.

En general, si l'arbre pateix, **pelar curt**. Si és ufanós, **estirar-lo** cap amunt, per **fer-lo créixer a poc a poc**, perquè no surti **gras**! En una finca, s'ha de començar a pelar per les zones més magres i acabar per les més bones i frescals. De la mateixa manera que es comença a pelar per Marina i es va pujant cap al Montseny i les Guillerries. En la finca que s'ha de pelar, s'ha de

provar si els suros **marxen**; si es fa difícil extreure el suro (separar la pela del tronc), s'han de deixar... El problema aleshores es que la colla comença en una altra finca i no tornarà fins que acabi de pelar en aquesta o si **ja no segueix el suro**, no tornarà. No tenen experiència sobre la màquina de pelar automàtica. Tot just pelat, el **ventre del suro bo** és de color **groc-carbassat, net, humit**, fa **bona olor** i es de **tacte fi**. S'havia de vigilar que per fer kg, els peladors **no allarguessin massa l'arbre** i que no sortís el suro amb **l'escorxa enganxada**.

Tot just després de pelar, s'havia de ruixar amb un **producte fitosanitari** per previndre **l'escaldat**. Es barrejava amb un producte **secant** i amb un **colorant** que permetés verificar que s'havia aplicat el producte. Era molt important la dosi i ruixar ràpidament després de pelar. El tractament preventiu era efectiu per les ferides, encara que no saben si es pot relacionar la presència de TCA a les culasses amb el ruixat...

Un cop pelats, els arbres quedaven **marcats de l'any de la pela**, per poder distingir els que tocava pelar. A l'Alt Empordà, com es pelava en **3-4 anys** diferents el mateix rodal (**pela fraccionada**), per evitar perdre tota la producció de suro en cas d'incendi, es marcava individualment l'arbre a pelar aquell any i després de pelar, també l'any de pela, per poder identificar exactament, quins arbres tocava pelar en cada futur torn i evitar confusions, si les pelades són molt seguides. Inclús s'indicava també l'alçada de pela, si l'arbre s'havia de **pujar més** del que era habitual.

El **torn de pela** és de **14 anys**, però es pot allargar a **15-16**. És millor esperar, doncs costarà menys pelar i s'obtindran més quilos. La part aprofitable de la **panna**, ha de tenir un **gruix** mínim (**calibre en mm o línies**), d'uns **24 mm** (aproximadament el diàmetre d'una moneda d' **1 euro**), però s'ha de tenir en compte, que en **bullir-lo**, el suro **creix**. Si és massa gruixut també es penalitza el preu, doncs perd rendiment en fer taps, en sobrar més suro de les parts no taponables. Dependrà aleshores del preu del **rebuig**. En llocs **frescals**, obagues i sots, el suro creix més. Abans es pelava cada **16 anys**, perquè es feien **taps sencers de xampany**. Prèviament a la pela, a l'abril, per valorar el gruix, el **color de l'esquena** i la **qualitat del suro**, es feien **3-4 tatxes** per arbre, a diferents suros de la finca a pelar, però el **corc** era difícil d'apreciar perquè no es veia.

El **ratllat** era una operació que es feia per facilitar la futura lleva del suro, però es va deixar de ratllar pel seus costos. S'ha de considerar que en el suro a pelar que va ser ratllat, el gruix no s'aprecia tant i no presenta una uniformitat en la panna, doncs és més ample a les **genives** (al costat de la zona ratllada).

El suro és el principal producte de la sureda, però n'hi han d'altres. No tenen coneixement de l'existència de sureres d'agllans dolços.

Es feien diferents **tractes** entre l'**amo** i **comprador** o **rematant**, segons la implicació del propietari en la pela. El més freqüent era **a jornal** (amb una producció mínima de **500 kg/home i dia**, que podia arribar en alguns casos a **1.000 kg/home i dia**). Ara potser són **300-400 kg/home i dia**. És millor a jornal si l'arbre és gros i rendeix. Si era **a preu fet**, el rematant s'encarregava de tota la feina. Si es pagava **a tant per quilo**, s'havia de portar el suro al **pati**

del comprador i allà es pesava i classificava. El **preu arreu** es donava pel conjunt de la producció de suro, després d'haver valorat la finca a pelar, tenint en compte els possibles percentatges a obtenir de cada qualitat de suro. La **producció** de suro d'una sureda és molt variable segons la comarca i el rodal, però de mitja seria d'unes **2-3 Tm/ha**.

Els costos econòmics de la pela són molt variables. Pel que fa als inherents al suro, varien segons l'edat de l'arbre, la densitat (peus/ha) i la puresa de les suredes (massa pura o mixta), el percentatge dels tipus de suros **en peu** (pelagri, matxot, de reproducció, rebuig, cremat) i la presència dels diferents defectes, que determinaran les diverses qualitats i preus en la **tria**. Els costos extrínsecs són la distància al pati del comprador de suro, la xarxa i el bon estat de les carreteres de la finca i la neteja/**brutícia del bosc** a pelar (**estassat/corriols**). Abans la gent feia feixines i jaç a bosc i era tot net. Van recalcar la importància de l'estassada conjunta de propietats, tot comentant el fet d'una finca d'Arbúcies molt ben estassada, que en el darrer gran incendi forestal va resultar tota arrasada, perquè les finques veïnes eren brutes i el foc va passar per dalt d'aquests suros, que van rebrotar a la tardor-hivern...

El problema actual de preus del suro català es degut principalment al **corc**, que malmet la qualitat de la producció. Molta gent del sector va plegar amb l'aparició de la plaga del corc. Abans n'hi havia de corc, però era un defecte secundari; n'hi havia molt poc i situat només a Marina, zona que donava una pitjor qualitat de suro. A Sant Hilari i a Santa Coloma no n'hi havia; ara és a l'inrevés. Ningú no pot dir ara, d'on surt el suro bo. L'expansió de **Coroebus undatus** cap a muntanya es relaciona al fet que ara plou poc... canvi climàtic?

Abans del corc, el suro de més qualitat (**bo i fi**) i més ben pagat era el de Sant Hilari Sacalm principalment i també de Santa Coloma de Farners i de Maçanet de Cabrenys. Ara amb el corc, n'hi ha de bo i de dolent per tot arreu. Abans era de millor qualitat el suro de **solell i greser**. El **suro de bagueny** (d'obaga) no era apreciat, per **magre**. El **suro de rebrot** és **rebuig**. Tot el rebuig anava a Amorim. És el preu del rebuig el que marca la rendibilitat de la lleva i que fa que la gent peli o no

El suro bo valia molt! Abans del corc, segons els defectes del suro trobats a la **tria (classificació)** sortia un **70%** de **suro bo** (**40%** bo-bo i **30%** la resta, de la qual 1/3 serà rebuig després de bullir) i un **30%** de **rebuig**. Ara el suro bo és del **20%**. Hi havien diferents defectes:

- **(Amb) escorxa**. Si es vol aprofitar el suro, s'ha de treure, separant-la de la panna. Malmet l'arbre, doncs queda **mal pelat**.
- **Corc**. Abans, el problema del corc estava relacionat principalment amb la presència de **TCA**, que feia malbé el vi.
- **Escaldat**: presència de **ferides** a l'arbre.
- **Esquerdes**: presència de moltes clivelles a l'**esquena**.
- **Gras (fluix)**: es veia a l'esquena. Les anomenades **burres**, eren les sureres aïllades o de llocs massa bons, el suro de les quals s'engruixia massa, sobre tot a la part alta de la panna i donava **suro gras**, que no servia per tapar, doncs era **flonjo**. Per aquest motiu, aquests arbres, en

pelar-los, s'estiraven cap a dalt perquè patissin, creixessin menys i donessin suro més bo.

- **Picat:** presenta foradets i és **vermellós** per dins.
- **Prim.** Es diu: "*Del suro prim, fugim, fugim*", doncs no es un **suro taponable**.
- **Salangre vermell** o **gra de pi:** apareix quan les sureres estan barrejades amb pins. Cal evitar a les suredes, el creixement i la presència de pins; han de ser masses pures d'alzines sureres. No diferencien però, si és pitjor el pinyer o el marítim. La barreja amb altres espècies no presenta cap problema: roures, alzina, arboç, brucs i altre sotabosc.
- **Taca groga/groc.** Si s'aprofiten les culasses (abans no es pelaven), apareix molt de **groc**, que dóna problemes de **TCA**, sobre tot si es barrejaven els rebuigs.
- **Verd:** és un suro amb un color fosc-verdós a l'interior de la panna i que es caracteritza per un percentatge excessiu d'**humitat**. Era el pitjor defecte que es podia presentar en fer els taps, doncs es un tap que es desfà.
- [Altres.]

Després de triat, al **rusquer** que tenien a camp, el suro reposava **2-4 anys**, per evitar el defecte del **suro verd**, en les rusques que anaven a bullir. Així doncs, es tornaven a triar abans de bullir i el verd es deixava assecar encara més.

El **rendiment en pes** (la pèrdua d'humitat) del suro pelat entrat al **suro sec** per treballar, oscil·la del 15-**20-23%**.

Hi va haver a l'època, el dilema de la manipulació Manual vs Automàtica del suro català. L'automatització del processament (amb les **metralladores**) del suro català era limitada, doncs les pannes del país són ondulades i tortes i s'adaptaven pitjor al processament industrial. Es prioritzava doncs la manipulació manual, que n'assegurava un major i millor aprofitament per la seva gran qualitat, doncs no es llençava res. Alhora, la major qualitat i rendiment permetia els costos més elevats del treball manual. Amb les metralladores, el suro rendia menys, però assolien una bona productivitat. L'automatització però, es va anar imposant evidentment amb els anys.

Abans es diferenciaven moltes classes de suro, una per cada finalitat d'ús, principalment **Flor, Súper, 1a, 2a, 3a, 4a, 5a, 6a, rebuig...** Si el **corc** no travessava del tot la panna, es triava i es feia servir, perquè l'ampolla aleshores **no perdia**, eren les **quartes i quintes**. Tot s'aprofitava i es destinava a fer tota la diversitat de taps de l'època: **de xampany, tap de farmàcia, cues de garsa, de sidra, quarts de botella, trefi petit...** Les **llepies** eren les sobres de tot plegat.

Parlen d'una distribució del mercat en 20% de taps per a **Reserves i Grans reserves** i del 80% per a la resta. Per a vins, Catalunya, per la seva qualitat de suro pot fornir bons taps de **24 mm** i amb un suro més senzill, taps més llargs i de **25 mm**; Portugal i el Sud, de **25-26 mm**. Abans, en vins bons, podia ser que es tragués el tap, per mirar com sortia i que se'n posés un de nou, si calia.

La oscil·lació crònica del preu del suro forma part de la seva pròpia història i és el principal problema per fer una lleva anyal continuada i/o per posar en producció les finques sureres. Segons els Jovanet, els bons preus d'aquest any poden ser conjunturals. Expliquen que cada 9-10 anys, a Portugal arriba l'anomenada **pelada petita**, que és quan es produeix una davallada de la producció de suro, manca aleshores **suro de rebuig** i això fa que es pugin els preus per motivar els propietaris a pelar les finques. La conseqüència es que els propietaris volen aprofitar els bons preus, tothom vol pelar i manquen colles de peladors per tota la feina a fer. En aquest cas i també en altres situacions, es juga amb la quantitat d'estoc al rusquer i amb els preus de compra d'anys enrere. Els grans compradors, principalment Amorim, dominen la competència pel coneixement del mercat, capacitat de compra i resistència a la fluctuació de preus, disponibilitat d'estocs i pressió als preus de compra, a la baixa o a l'alça.

Com a conclusió, destaquen la importància fonamental del bon preu del **rebuig** per fer rutil·lar tot el sector i alhora, evitar les variacions conjunturals de preus que desmotiven els propietaris de pelar les seves finques i/o de començar a pelar pelagri.

IV. JOSEP MATAS TEIXIDOR

ANTECEDENTS

Data: matí del 18 de gener de 2019.

Lloc: despatx de l'informant, a la fàbrica TESA, de Palafrugell.

Informant: Josep Matas Teixidor.

Professió: industrial del suro.

Edat: 84 anys.

Durada de l'enregistrament: 2h. 32' (entrevista -1h 5'- + visita fàbrica -1h 27'-).

L'ENTREVISTA

Actualment, en Josep Matas és el propietari de l'empresa **TESA, Tapones y Especialidades del Corcho, S.A.**, de Palafrugell, fabrica de taps de suro per a *Champagne*, Cava i vins escumosos. Em rep al seu despatx i recorda la història de la indústria del suro...

L'any 1927, els germans Narcís i Pere Bisbe funden la fàbrica **Bisbe** de Palafrugell. Cap el 1950, l'empresa produeix especialitats i taps per a *Champagne*. Aleshores, la direcció d'aquesta fàbrica tapera, situada al seu antic emplaçament dintre de Palafrugell, era en Narcís Bisbe, que en Matas considera el seu mentor. El seu germà, Pere Bisbe, treballava als USA, a New York (Brooklyn), on dirigia l'exportació de taps de suro de Palafrugell i la comercialitzava per les rodalies. A banda dels taps, va començar a vendre també **especialitats de suro**, com les empunyadures de les canyes de pescar i altres parts, que eren fetes totes de **suro extra**.

La seva carrera professional ha basculat sempre entre les empreses **Bisbe** (1957 al 1959) i **Trefinos** (del 1959 al 1980) sota la direcció del Sr. Sagrera (del 1959 al 1969), ambdues de Palafrugell.

Del 1951 al 1955 va fer l'aprenentatge al pati de suro de l'Armstrong a Palamós.

Al 1958, la fàbrica Bisbe adopta el nom de **Tapones y Especialidades del Corcho S.A.**, coneguda com a **TESA**.

Cap als anys 1960, quan es difon l'ús del plàstic, els taps de suro esdevenen cada vegada més cars i el suro es troba en un moment molt difícil. El 1961, Trefinos l'envia a Épernay, a la regió de la *Champagne* (França). Quan torna, compren unes màquines que permeten reconvertir la producció del tap de suro de *Champagne* i Cava, no d'una peça, sinó a partir de diverses peces i finalment d'aglomerat. El problema era que aleshores no hi havia prou producció de suro de qualitat, per elaborar les bones qualitats de taps que la indústria demanava i es va haver de començar a treballar amb calibres de suro més estrets. En Matas recalca que aleshores, als 60, a França ja feien 40-45 milions d'ampolles de *Champagne*...

L'any 1961, Trefinos incorpora la fabricació per extrusió (**botifarres**).

Per al procés de producció dels vins escumosos (2na fermentació en ampolla) calen 2 tapaments, pel tiratge i per l'expedició. Tradicionalment es feien ambdós amb tap de suro. Amb l'augment de producció de Caves, *Champagnes* i escumosos es va anar substituint el tap de tiratge pel **tap corona**. El tap en els seus inicis es feia d'una peça, posteriorment amb 2, i així successivament fins arribar a 4 peces. Als anys 60 es va desenvolupar el tap que coneixem avui en dia, la part superior constituïda per un cos de suro aglomerat d'extrusió i 3 discs de suro natural. Als anys 70 al disposar de coles més eficients i per mitjà de màquines de motlle individual, es començà la fabricació amb cos aglomerat de motlle i 2 discs. Actualment les qualitats de taps de categoria superior sostenen la producció de suro a bosc.

L'entrevista continua en la visita a la fàbrica. La diversitat de fases i de punts de control de la maquinària i de les instal·lacions per a la fabricació de taps es fan aclaparadores.

El procés productiu a la fàbrica arrenca amb el granulat de suro i els discs de suro natural. Mitjançant unes màquines de motlle es fabrica el cos aglomerat al qual s'hi encolen els discs de suro natural. La fabricació de taps per vins escumosos requereix de grans inversions en màquines i en el seu manteniment.

La indústria ha avançat molt en els darrers anys, tan en sistemes productius com en controls de qualitat molt severos. Les empreses han reforçat els seus laboratoris invertint en tecnologia per analitzar i controlar desviacions sensorials no desitjades.

Amb la seva perspectiva com a industrial, dictamina que des dels anys 50 la qualitat del suro ha disminuït considerablement. Actualment existeix també un problema, en relació a l'equilibri entre l'oferta i la demanda, per l'escassa producció de les qualitats de suro que la indústria requereix.

El desequilibri entre qualitat-oferta-demanda-preus retroalimenta aquest problema. Afegeix que els boscos estan bruts, degut a l'escassa rendibilitat forestal i que cal una formació professional forestal. Per en Matas, el principal problema actual és de proveïment i de qualitat del suro, tot agravat per una administració que no ha recolzat el sector. I insisteix que perquè rutlli un sector econòmic, tothom s'ha de guanyar la vida.

Recorda que dels millors suros que ha vist mai, va ser a la zona de Tapis (Alt Empordà), on va tractar amb en Gorgot, en Barbesà, en Barris, en Lluansí... En aquesta regió es pelava el suro cada **14 o 15 anys** per tenir el calibre necessari. Considera que el **suro català** era òptim per fer el tap de tiratge d'una peça i per a taps de vi de reserva. Afirmar que els països productors de vi i vins escumosos, d'àrees allunyades de la Mediterrània, manquen de la tradicional Cultura del suro i seria essencial que sapiguessin entendre, apreciar sensorialment i valorar socio-mediambientalment, el que ofereix un bon tapament de suro.

Agraïments: a Margarida Matas, directora de TESA.

V. HÈCTOR PIPIÓ I GELABERT

ANTECEDENTS

Data: matí del 24 de maig de 2019.

Lloc: domicili particular de l'informant, a Girona.

Informant: Hèctor Pipió i Gelabert.

Professió: enginyer de forests jubilat, ex funcionari de la Generalitat de Catalunya.

Edat: 70 anys.

Durada de l'enregistrament: 1h.45'.

L'ENTREVISTA

En Pipió em rep a casa seu, a Montilivi i ens acomodem al saló. Per introduir el tema surer començo a explicar-li que l'origen d'aquest treball és el mateix que els vells que feien la mort de porc, que estan traspasant, com possiblement també els del sector surer. Em diu que ell anava a aguantar la cua, quan el mataven al seu poble. És fill de Faió, al Baix Aragó catalanoparlant, riberenc de l'Ebre. Comenta que va nèixer quan es complia, justament, el centenari de la creació del Cos d'Enginyers de Forests i el mateix any de la creació del Consorci Forestal de Catalunya, era una premonició ...?. Va estudiar a la Politècnica de Madrid i va pertànyer a l'ICONA, a Lleida, desenvolupant la seva feina, inicialment a l'alt Pallars Sobirà, posteriorment es nomenat director del parc nacional d'Aigüestortes i estany de Sant Maurici i finalment cap de Secció de Recursos Forestals. Arriba a Girona el 1996, amb el mateix càrrec a la delegació territorial del DARP, nouvingut absolutament al desconegut món del suro en la seva vesant pràctica i real.

Però aquest sector el va atraure, doncs considera que combina perfectament tradició i tecnologia. Com a representant del DARP assistia a les reunions de l'**Institut Català del Suro (ICS)**, on també eren presents representants del Departament d'Indústria, propietaris, a través del Consorci Forestal de Catalunya, industrials, ajuntaments, Universitat i càmeres de comerç. En la seva vessant divulgativa ha estudiat i publicat articles sobre les dunes litorals empordaneses i sobre d'altres matèries lligades amb la seva professió.

En arribar a Girona, recorda que l'ICS va donar un impuls important al sector surer, que aleshores va començar a surar, doncs augmenten els preus i alhora l'escaldat es considera controlat al 1996. De fet constata que es va passar de la disminució de l'afectació per l'escaldat en el suro, per efecte del tractament antifúngic subvencionat, directament a una important presència de **corc** a les **pannes**, que va afectar inicialment el de les zones més magres. Creu que va ser aquest tractament el que va controlar l'**escaldat**, encara que l'efecte silvícola d'un major airejament i d'un menor grau d'humitat, en suredes aleshores més cuidades, eren també factors afavoridors. Subratlla que en aquest aspecte, la sureda és com un conreu, que s'ha de treballar. Afegeix que alhora, una major biodiversitat en les suredes ajuda a regular també la sanitat d'aquesta massa forestal. Recorda que pel que fa al corc, inicialment a la Universitat de Lleida, encarregada de l'estudi d'aquest insecte, hi van haver molts problemes, tant en l'eficàcia de les captures de **Coraebus**, com en el mateix personal investigador implicat, que van endarrerir la progressió de l'estudi del corc. Cap al 2000,

altres afectacions sanitàries van ser de **formiga**, però no van ser considerats **plaga**.

La Generalitat subvencionava diferents treballs en les suredes: **estassades**, **ratllat**, aplicació del fungicida... Creu que els ajuts d'aquells anys van ajudar el sector forestal a sortir del punt en què estava i que si es poden mantenir, millor, encara que sempre tenen un límit i ha d'arribar el moment que el sector marxi sol.

Un altre problema eren i són els incendis forestals. Insisteix en la gestió i les actuacions de prevenció per part de les administracions públiques, com a dues eines fonamentals per a reduir el seu impacte. Recorda que en aquells anys varen procurar, que tots els grans massissos forestals tinguessin un **Pla de prevenció d'incendis forestals**: Gavarres, Cadiretes, Montgrí,... A més a més de les actuacions directes planificades a càrrec de les diferents administracions, es pretenia afavorir les actuacions dels propietaris, lligades a aquest Pla. L'objectiu era que els incendis, que són recurrents al nostre país, tinguin uns efectes controlables, que l'actual gestió forestal estigui planificada alhora per a la prevenció d'incendis forestals i que els ajuts estiguessin vinculats a les actuacions preventives.

Pel que fa a les actuacions silvícoles, pondera que hi ha d'haver un equilibri en la **biodiversitat**, entre escassa actuació (molt embardissat) i massa (totalment estassat), per afavorir la presència de fauna que permeti controlar de forma natural certes plagues. Per aquest motiu no li agrada el tradicional adjectiu de **net** ("un bosc net"), prefereix el terme **estassat**, doncs no té les implicacions de la definició de netedat...

Fa esment que, administrativament, la lleva o aprofitament del suro està explicitada en una normativa del DARP que parla d'aspectes tècnics com **circumferència, torns de lleva, tractaments, productes, ...**

En aquest aspecte, comenta que la **data d'inici de la pela del suro**, depèn de la zona i de les pluges de finals de primavera (les d'1 mes abans de la lleva), que fan desenvolupar-se la més recent capa de cèl·lules suberícoles. Aleshores l'escorça es desprèn més fàcilment de l'arbre, per l'aigua que porta. Afegeix que aquest any semblaria bo, per les pluges aquestes de finals de primavera que ha fet.

Cap a l'any 2000, rememora que va ser present, com a administració, quan el sector es pensava que els professionals de la lleva manual desapareixerien, en les proves de **màquines automàtiques de pelar suro**. Va ser la mateixa època en què es varen presentar les màquines vibradores per a la recollida de pinya de pi pinyer. L'objectiu d'aquests equips era suplir una futura mà d'obra escassa i alhora evitar els perillosos cops de destrat a la capa regenerativa de l'arbre. El que feien aquestes màquines era detectar les capes morfològiques de l'arbre, segons la humitat del suro, que era més gran en la zona de pela i incidir-hi en funció d'aquest paràmetre, cosa que variava molt d'un lloc a l'altre a la mateixa finca. Una altra limitació era que només començaven la feina de pelar, que s'havia d'acabar manualment, com s'havia fet sempre...

En parlar del canvi climàtic i de la disminució de la pluviometria, compara la morfologia dels suros d'aquí (amb capçades irregulars) amb els de les deveses del sud i de l'oest (ben regulars i conformatos, simètrics).

Quan va arribar a Girona, recorda les grans diferències que va trobar en les suredes de estaven cuidades, de fa temps i que produïen suro de qualitat i la gran majoria, que encara patien les conseqüències de les **tallades arreu**, d'abans de la guerra, doncs es feien servir com a combustible pels vaixells. Aquestes eren **suredes de brot de soca**, exemplars prims i massa arbres per soca. Aquí fa un incís sobre l'efecte de la "consanguinitat" en la sanitat de les masses i en la seva productivitat, menor en aquestes suredes de rebrot que són la majoria, doncs assoleixen menys variabilitat genètica, respecte a les regenerades de llavor, més resistents a plagues i malalties. És el mateix problema que ha passat amb el xancre, al castanyer.

Aleshores, el suro era, pel seu preu, el producte més interessant per les seves possibilitats de mercat, per als propietaris forestals del pla i de la muntanya. Per aquesta raó, les suredes s'estassaven, etc.

De la relació entre el suro i el pi, creu que el *Pinus pinaster* és propi de la comarca, encara que diu que hi ha discussió sobre si és espontani o introduït i que els suros, històricament van créixer de rebrot i també van ser plantats per l'home, doncs la seva regeneració és limitada. Afegeix que els terrenys àcids són propis dels pinyers i dels suros, encara que de suros, anecdòticament, n'apareix algun en sòl calcari. Recalca però, que l'important són els individus, que les espècies són una invenció de l'home per organitzar-se. Afegeix que és millor el **bosc mixte** de suros amb altres *Quercus*, però que si només hi ha suro i pi, que s'ha de deixar algun pi, per afavorir la barreja d'espècies per la biodiversitat i per la prevenció fitosanitària. Les arbredes monoespecífiques són sanitàriament més dèbils.

Recorda que la gent valorava del **suro del país** (català), l'**elasticitat**, conseqüència de la seva densitat pel creixement més lent. En altres zones de la península, el suro creix més de pressa, perquè està en terrenys més fèrtils i perquè es "conrea" més. Per les seves propietats naturals, el **suro català** es fa servir poc a la indústria tapera catalana, per ser més difícil de treballar, més irregular, però en canvi marxa a Portugal, on el valoren per la seva característica densitat, per tapar vins de molta qualitat. Per contra, el suro andalús i extremeny arriba aquí, classificat i és més uniforme i regular, però menys elàstic. Allà creix més de pressa, de vegades també perquè l'arbre està aïllat i no té competència, encara que ara està patint l'amenaça polifactorial de "**la seca**", que provoca defoliacions, decoloracions i mortalitat en suros i alzines i que també hi han problemes **d'envelliment dels arbres**, per manca de regeneració, deguda a una pastura excessiva, que provoca alhora una **sequera fisiològica**, per excés de fertilització. Afegeix que són freqüents les masses monoespecífiques de suros aïllats, amb molt poca diversitat i escasses defenses naturals per l'arbre.

Com a anècdota comenta que moltes vegades demana el tap del vi quan va a un restaurant, malauradament comprova que mai és d'aquí, comtant les ratlles que apareixen en la cara interior.

Pensa que les actuals qualificacions forestals de sostenibilitat (PEFC i FSC), no tenen transcendència directa en la gestió del bosc que, insisteix, ja es fa i es controla prou bé a Catalunya. De l'antiga proposta sobre la **denominació de qualitat del suro català** (denominació d'origen/DO), se n'havia parlat, però no va acabar d'arrencar mai...

En relació amb la compra de suro, hi ha una tradició antiga de la indústria catalana, d'anar a adquirir-lo al sud de la península, doncs el mercat allà és més clar. Posa com exemple un oncle de la seva mare, de Sant Feliu de Guíxols, que anava en diligència a comprar suro a Extremadura i tornava amb ceràmica d'allà. El suro era aleshores embarcat i per mar arribava al port de Sant Feliu. També considera que s'ha mitificat excessivament el suro obtingut d'alzines sureres de qualitats d'estació magres, doncs els arbres han patit massa... que s'ha de buscar un equilibri entre qualitat i producció.

Les referències que té del millor **suro català**, pel que fa a qualitat i creixement, és el de l'Alt Empordà. Aclareix, que pot ser pel fet que és una àrea menys magre que les Gavarres, amb suredes ben portades i amb tradició històrica, doncs la indústria surera catalana va néixer allà. Recorda una finca alt empordanesa d'en Gorgot on van plantar, en terrenys de conreu, grans extensions de sureda, en el programa de reforestació de terres agràries d'aleshores. Posa exemples d'ara, de suredes ben portades al Montnegre, que tenen un bon rendiment i d'altres al mateix massís on, finques extenses de sureda no arrancaran, si no hi ha una important intervenció inicial.

En referència a la producció de suro a Catalunya, recorda que cada any feien estadístiques de la quantitat de suro llevat (en quintals mètrics), segons les dades calculades a partir de les sol·licituds registrades al DARP i de les notificacions dels propietaris amb pla tècnic de gestió i millora forestal. En estimacions posteriors, es va comprovar que aquest volum era sempre superior al real llevat anyalment, per causes climàtiques o de mercat que provocaven que finalment no es realitzés la lleva.

Del sector de compradors de suro, coneix en Casellas de Cassà, també com a interlocutor surer en reunions per redactar plans forestals d'àmbit supracomarcal i Corcho del País de Santa Coloma, però no ha viscut el darrer canvi d'aquesta empresa a l'actual Quality Suber. Acompanyava els alumnes d'Enginyeria Forestal de Lleida a fer una visita tècnica a les instal·lacions de Corcho del País, amb en Pla: pati, sala d'ebullició, magatzem,... Valora molt positivament el paper del Consorci, que diu que en la seva època "va fer sortir el propietari forestal de l'armari", donant-li una visibilitat a l'exterior que abans no tenia.

Explica que en una reunió de l'ICS es va proposar estudiar panes suro ruixades contra l'escaldat, per analitzar si tenien residus de producte antifúngic, però que no va tirar endavant. Diu que el **bouchonné** dels francesos, el gust de suro al vi, està associat a un fong que pot aparèixer al

mateix celler. Afegeix que en un estudi publicat per l'ICS, van trobar que aquest gust no era atribuïble al tap, sinó a altres factors, algun relacionat amb la mateixa maduració del vi a l'ampolla. Aquesta controvèrsia sobre el gust de tap, va coincidir amb l'aparició de taps "de plàstic" en el mercat mundial del vi.

Pel que fa a la producció d'**aglans** dels suros i de les **aglans dolces**, ho relaciona amb l'alzina, de la que diu que hi han vàries subespècies, una de les quals és productora d'aglans dolces. Comentem sobre les aglans, dolces o no, com a matèria primera per a alimentació animal o per elaborar diferents productes alimentaris per a consum humà. Existeixen també altres aprofitaments directes i indirectes de les suredes: bruc, arbres o arbusts per jardineria, bolets,... i turisme, esports, gastronomia,...

Cito el cas del **surolí** i parla que n'hi han de més semblants al suro i d'altres, més com l'alzina, pel que fa a l'escorça i a les fulles. M'explica la seva experiència al Pirineu de Lleida, afegint que les espècies no són tan estrictes com les classificacions establertes i que allà, en les zones d'estatge altitudinal de pi roig cap al pi negre, hi han individus "de transició", entre pi roig i negre, que tenen però característiques alhora de les dues espècies. Rumiant sobre això, potser sí que recordo haver arribat a veure exemplars "estrany" d'aquesta mena de pins, en aquestes contrades...

Finalment parlem de les destrals de pelar. De la **destral grossa catalana** diu que la seva forma i mida servia per carejar els troncs a bosc, per fer-ne bigues. Quan va deixar l'alt Pallars Sobirà en li van regalar una de record.

Afegeix que el suro s'ha de considerar un **producte estratègic**. Recorda els errats intents històrics d'introduir i aclimatar el suro a Califòrnia, per no dependre del suro europeu... En aquest sentit conclou que, actualment els **problemes** més importants del suro són el **sanitari del corc** i l'**estructural de la manca de suredes adultes en producció**, que suposen per la posada en marxa, una inversió a llarg termini, que segurament no es farà sense ajuts dels governs. Insisteix que cal incrementar la superfície de suredes en producció, una gestió que redundaria positivament en la prevenció d'incendis. Remarca que l'important és el consum de qualsevol tipus de qualitat de suro, si hi ha demanda del sector les suredes reeixiran...

VI. CONCLUSIONS

Pel que fa a la **metodologia**, és el primer cop que faig servir una gravadora. Havia fet entrevistes, agafant notes a mà, en la recerca feta sobre la **Matança del porc a Catalunya**:

<https://ddd.uab.cat/record/85307?ln=ca>

<https://ddd.uab.cat/record/142907?ln=ca>

<https://ddd.uab.cat/record/71066?ln=ca>

<https://ddd.uab.cat/record/84810?ln=ca>

Però no tinc experiència, doncs són molts els matisos i nivells, per treure'n el màxim profit, en fer entrevistes des de una perspectiva antropològica, com seria algun dels aspectes d'aquesta recerca. Cal doncs entrenar-se més! Conec els treballs de **memòria oral** d'en Rangil i d'en Boada i col·laboradors al Montnegre i d'en Roigé – Estrada al Montseny. M'han sobtat els entrebancs de la dificultat tècnica que presenta la gravació amb persones grans i en interiors i exteriors: vocalitzacions febles, entonacions fortes, ressons, soroll ambiental,...

L'altre aspecte és la importància en l'ordre escollit de la persona a entrevistar, segons la seva professió. Al començament és un dilema decidir si fas al principi o al final, l'informant situat al mig del sector, el comprador de suro, que coneix, avalua i prioritza en la matèria primera, tot l'abans i el després de la seva baula de la cadena en el sector. *A priori* semblaria cronològicament més efectiu fer-la al principi. Això hauria permès potser incidir i aclarir més, per un entrevistador no especialitzat en cada baula, de tota la cadena, aspectes que han pogut quedar finalment poc entenedors.

Els informants, des dels seus respectius punts de vista, conclouen amb aquestes visions i recomanacions, per al conjunt del sector surer:

1) **GESTIÓ FORESTAL**

- Els propietaris d'avançada edat segueixen gestionant la sureda. En els altres hi trobem més variabilitat, encara que si els preus són bons, com al 2018 i 2019, molta gent torna a pelar.
- L'aprofitament flexible de les finques s'ha de portar reorientant les espècies, perquè el bosc quedi plantat, però sigui alhora **viable i el més rendible possible**.
- La gestió de les suredes i dels boscos en general, afavoreix la **prevenció dels incendis forestals**.

- Semblaria que hi ha una tendència cap a suredes com a bosc mixte, amb matolls (arboços,...) acompanyant els suros, doncs aquesta biodiversitat de flora i fauna, regula el seu estat sanitari.
- Actualment, els **problemes** més importants del suro són:
 - o el **sanitari** del **corc**, on s'està avançant en el seu control i
 - o **l'estructural de la manca de suredes adultes en producció**, que suposen per la posada en marxa, una inversió a llarg termini, que segurament no es farà sense ajuts dels governs. Cal incrementar la superfície de suredes en producció.
- En les **colles catalanes de peladors**, s'ha interromput el relleu generacional. Moltes colles són forasteres del sud o formades per marroquins i portuguesos assentats al país. Actualment és una **mà d'obra escassa** (doncs tothom vol pelar al mateix temps), encara que el jornals són bons.

2) QUALITAT DEL SURO

- En relació amb el problema del corc, cal **millorar la classificació del suro** llevat, amb augment dels percentatges de suro bo i minva de suro amb altres defectes.
- És important el consum de qualsevol tipus de qualitat de suro. Si hi ha demanda del sector, les suredes reeixiran...

3) COMPRADORS DE SURO

- El nombre de compradors de suro s'ha anat reduint dràsticament des d'inicis del segle passat i la concentració ara és màxima, amb un mercat escanyat.
- L'impuls donat al sector per l'empresa **Quality Suber, de Santa Coloma de Farners**, ha estat fonamental per revitalitzar-lo.

4) PREUS DELS PRODUCTES DE LA SUREDA

- Actualment, els minsos preus de tots els productes del sector forestal en general, no deixen gaire marge de guanys. Les **subvencions** poden ajudar a millorar aquest diferencial.
- Per al manteniment i l'aprofitament de les suredes són fonamentals uns preus adequats, que facin la **gestió rendible**.
- Lligat al preu del suro, el bon **preu constant del rebuig** fa rutil·lar tot el sector i alhora, evita les variacions conjunturals de preus que

desmotiven els propietaris de pelar les seves finques i/o de començar a pelar pelagrí.

5) **PROMOCIÓ DEL SECTOR TAPER**

- Els països productors de vi i vins escumosos, d'àrees allunyades de la Mediterrània, manquen de la tradicional Cultura del suro. Seria essencial que **sabessin entendre, apreciar sensorialment i valorar sòcio-mediambientalment, el que ofereix un bon tapament de suro.**

6) **LES ADMINISTRACIONS**

- El seu paper és fonamental en el **control de plagues** i en l'establiment de **subvencions**, que ajudin a la posada en marxa de finques sureres.

BIBLIOGRAFIA

S'adjunten tres documents annexes: un primer amb Bibliografia surera actual, un segon amb Bibliografia surera clàssica i el tercer amb Recursos digitals.